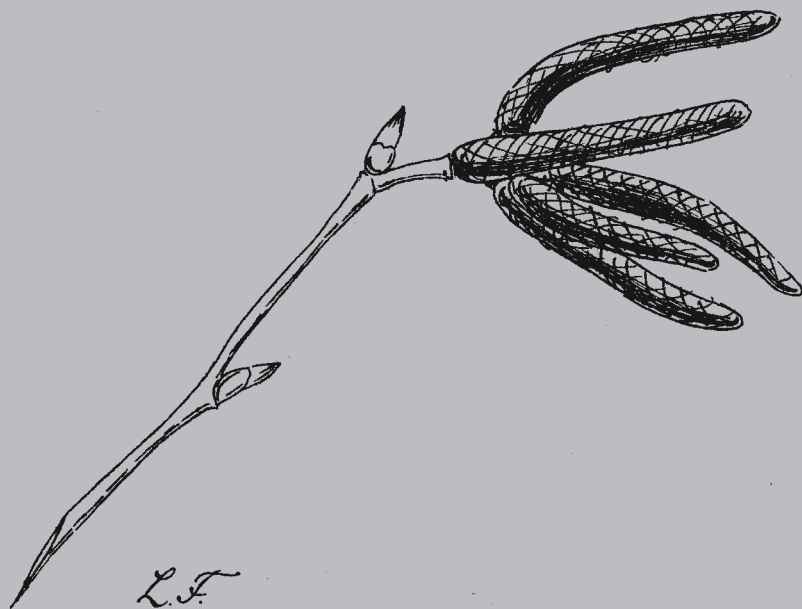

DANSK DENDROLOGISK ÅRSSKRIFT

BIND VI

4.

UDGIVET af DANSK DENDROLOGISK FORENING

1988

DANSK DENDROLOGISK ÅRSSKRIFT

Udgivet af
DANSK DENDROLOGISK FORENING

BIND VI

4

1988

KØBENHAVN. EGET FORLAG

© DANSK DENDROLOGISK FORENING

Forsidevignet:

Betula maximowicziana

Fra Mt. Ontake, Japan

Kvist med rakler

Arboretet i Hørsholm nr. 11-67

Tegnet af Lars Feilberg

ISSN 0416-6906

Trykt hos Nørhaven A/S, Viborg.

INDHOLD

Annie Christensen: Frederik V's dyrkning af nåletræer	
inklusive lærk	219
Peter Wagner: Arboretplaner omkring 1760	235
Beretning for 1987	242
Meddelelse fra redaktøren	243

FREDERIK V'S DYRKNING AF NÅLETRÆER INKLUSIV LÆRK

af

Annie Christensen, hortonom, lic.agro
Chr. Winthersvej 84, Næstved

FREDERIK V'S CULTIVATION OF CONIFERS, INCLUDING LARCH

Key words: History, conifers, plant nursery, Frederik V, Denmark.

I Meddelelser fra Havebrugshistorisk Selskab nr. 11, 1981, blev i artiklen **FREDERIK V'S HOBBY: HAVEN VED FREDENSBORG SLOT** rejst spørgsmålet om, hvornår systematisk produktion af nåletræer i større skala, udenfor planteskoleregi, blev påbegyndt i Danmark.

Da den anden store anlægsperiode i Fredensborghavens historie sluttede med Frederik V, 1766, har man grund til at tro, at de store fladeplantninger med nåletræer, der omtales i C.C.L. Hirschfelds* beskrivelse af haven, 1780, var foretaget af nævnte konge.

J.G. von Langen såede sine første nåletræer på dansk jord i foråret 1764. De har næppe været klar til udplantning i foråret 1765. Foråret 1766 var Frederik V død. Derfor var det ikke uden grund, at jeg stillede spørgsmålet, hvor kom de nåletræer fra, der dækkede så store områder i parken? Ikke alene savnede jeg, i den forskning jeg havde foretaget, store mængder af nåletræplanter, men det ville være rimeligt at antage, at kongen og hans rådgivere havde haft et personligt erfaringsgrundlag og en inspirationskilde, inden de lod det store skovforbedringsprojekt løbe af stabelen i slutningen af 1763. Især da Rentekammeret var negativt indstillet overfor planen.

I et forsøg på at belyse problemet har jeg gennemgået de i kildelisten opgivne papirer beroende i Rigsarkivets varetægt. Det har ikke været muligt iblandt disse papirer at finde sikre belæg på dyrkning af nåletræer omkring 1760, men der er fundet så mange indicier, at de kan danne grundlag for en hypotese.

1. Af Rentekammerets Realitions og Resolutionsprotokoller for Danmark, 1759, 18. okt. ses, at C.C. von Gram foreslog, at forsøg med dyrkning af fyrreskov blev foranstaltet på et stykke af Höemarken ved Frederiksberg.

* Hirschfeld, Christian Cayus Lorentz, 1742-1792. Professor ved universitetet i Kiel. I Danmark kun kendt for Theorie der Gartenkunst, Leipzig, 1779.

Det behagede kongen at tilkendegive, at tanken dermed var at bringe disse trævækster til nytte på de ufrugtbare områder i Jylland og i sandområderne i Kronborg Amt.

Efter mødereferatet at dømme bad man Gram om at fremsætte forslag til mere egnede forsøgsfelter. Gram foreslog derefter de dyrkningsområder, der nævnes af A. Oppermann,* hvorefter en vedtagelse fandt sted.

Af dette ses, at kongen meget personligt tog del i dette arbejde.

Af referatet i Rentekammerets protokol kan iøvrigt ses, at talen var om dyrkning af Fyr. Derfor er jeg så forsigtig med ensidigt at oversætte »tannensammen« med »granfrø«; betegnelsen blev dengang brugt som en fællesbetegnelse for stedsegrønne nåletræer, hvorimod man altid nævnede Lærk ved rette navn.

2. Ligeledes 18. okt. 1759 fik kammerherre Rosenkrantz i Kabinetskassen dækket udgifter til indkøb af Müllers Gärten Lexicon (The Gardeners Dictionary, Miller).

Atter et personligt initiativ fra kongen, idet alle indkøb til det Kongelige Bibliotek iøvrigt blev foretaget af en dertil ansat person og betalt af Partikulærkassen. Oeder bestilte et eksemplar af Gardeners Dictionary den 8. dec. 1761.

3. 2. april 1760 modtog C.C. von Gram svar på et brev af 29. marts til jægermester E.G. von Gruttschreiber i Schleswig. Af svaret kan sluttes, at Gram havde efterlyst muligheden for at få leveret »tannensammen«. Gruttschreiber svarede, at han ikke kunne levere sådanne, men at han ville vende tilbage til sagen, dersom han fik en idé.

De her efterlyste »tannensammen« skulle måske have været anvendt i de i ovennævnte resolution befalede forsøgsplantninger.

4. 9. sept. 1760 må Gram have rykket for en videre udvikling i sagen, thi 17. sept. forelå svarbrev fra Gruttschreiber. Heri oplyste han, at han havde håbet at få frø fra en hr. von Schwartzkoppen. Men at de af upåviselige årsager ikke var kommet frem. Derfor foreslog han, at Gram skulle henvende sig til den hannoveranske minister, der sikkert ville være villig til at levere, og at han, Gruttschreiber, straks ville videreeksperere sendingen til København, dersom den skulle ankomme til ham.

Derefter synes kongen og Gram at tage sagen i egen hånd

5. Af en udgiftspost i Partikulærkammerets Resolutionsprotokol fremgår, at gartner Böckmann i Hamborg, 20. april 1761, fik betaling for leverancen af 20 pund lærkefrø.

* Oppermann, Adolf, 1861-1931. Forstander for statens forstlige forsøgsvæsen og tillige en flittig skribent.

 Der Königl. Majest. allersächseln Dienst
 mung Jahrs auf d. Hochgräf. Excellence des
 Herrn Consulin. Grafen und Ober-Hof-Mare-
 chals Brunsen von Moltke sohn Ernst
 allersächseln befahlet.

1.	In dem Gärten Klefcher für 5 1/2 unvulgumestne Enseln - Baumen, laut dem eine 30ten Maj a. c. allersächseln nung sammt quirkeln Enselung a. d. 4 M.	7. 16. —
2.	Für 20 St. frischne Samen, Baumen, so ist für allersächseln Königl. Dienst mung von Werningerode allers- sächseln nung sammt, und in hoc anno über Lübeck nach Copenhagen nung sammt.	3. 16. —
3.	In dem Gärten Beckmann für 40 St. Enseln, Baumen und Emballage mit Kraut bis Lü- beck, laut dem einfarbig sol- gendne quirkeln Enselung.	39. 38. —
Summa		50. 22. —
Altona d. 11 ^{ten} December 1761.		J. H. Aspern.
Das mir obige Enselung über dem Stals. Graf und Cabinets-Secretair von		

Fig. 1. Regningen fra agenten Aspern, Hamburg, der viser de første indførsler af nåletræsfrø. Rigsarkivet.

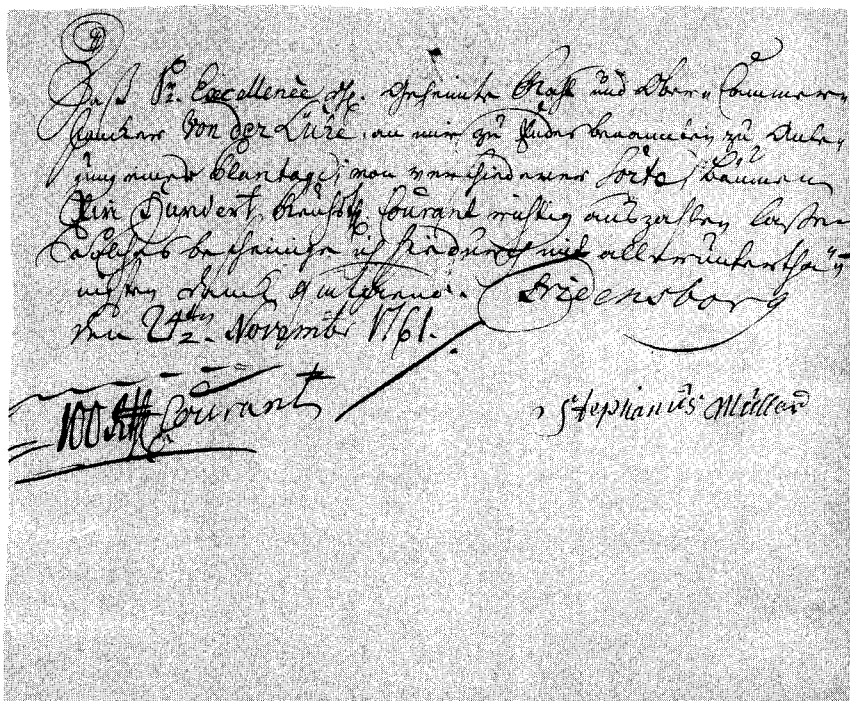

Fig. 2. Skrivelse, der viser, at gartner Stephanus Müller skulle anlægge en plantage med forskellige sorter af træer. Rigsarkivet.

6. 11. december 1761 forelå en regning fra kongens faste agent i Hamborg, J.W. Aspern, hvorfra ses, at denne i løbet af året på allerhøjeste ordre ekspederede 28 pund friske »tannensammen« fra Wernigerode via Lübeck til København. (Fig. 1).

Dette viser, at Gram må have henvendt sig på kompetent sted i udlandet for at få »tannensammen«.

7. Omtalte regning fra J.W. Aspern i Hamborg viser, at man foruden allerede nævnte ekspedition også havde ekspederet 5 1/2 pund lærkefrø fra gartner Klefecker den 30. maj 1761 og endvidere 40 lærketræer fra gartner Böckmann. Der forelå regning på disse træer dateret 21. nov. 1761 og et konnossement underskrevet i Lübeck den 2. dec. Disse papirer er ledsaget af et brev fra Aspern, hvori omtales en bestilling på 40 à 50 pund lærkefrø.

8. 16. januar 1762 ankom 58 pund lærkefrø og 12. marts modtog gartner Böckmann, Hamborg, betaling for partiet af Chatolkassen.

Angående gartneren i Asminderød

9. 19. juni 1761 betaltes første gang af Kabinettskassen subsidier til en gartner Stephanus Müller i Asminderød.

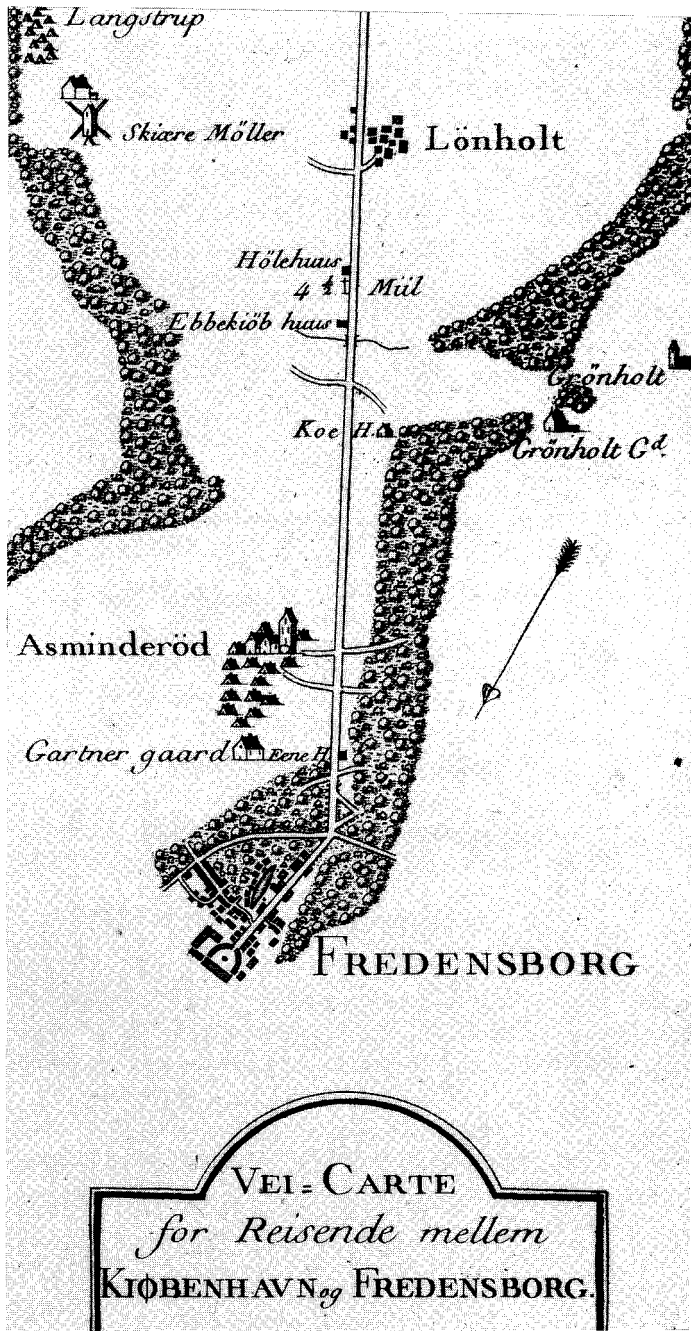

Fig. 3. Her ses placeringen af en gartnergård mellem Fredensborg og Asminderød, 1778. Om det netop er Stephanus Müllers gård er ikke oplyst. Kongelige Biblioteks Kortsamling, 1111 - 51, I og II - o - 1778.

Dette synes ret sammenfaldende med modtagelsen af de første frøsendinger. At Müller først blev sat i gang i juni, kan muligvis forklares med, at kongen lå sengebunden på Jægersborg med et brækket ben fra slutningen af november 1760 til midt i maj 1761.

10. I begyndelsen var udbetalingerne lidt uregelmæssige, men fra 1762 var Müller fast på lønningslisten.

11. Skrivelse dateret 24. november 1761 viser, at gartner Stephanus Müller fik udbetalt 100 rigsdaler 'til anlægning af en Plantage afforskellige sorter af træer'. (Fig. 2).

12. Afkvitteringer og attesteringer på udbetalinger fremgår, at gartner Stephanus Müller på sin ejendom i Asminderød havde en nyanlagt plantage og 'Baumgarten'. (Fig. 3).

13. 28. maj 1764 skrev hofmarskallen en ordre om, at gartneren ikke måtte benytte materialvognen med kusk og heste, men skulle have dækket sine udgifter i forbindelse med kørsel. Kørselsregningen viste, at han skulle have kørt 288 læs gødning til plantagen.

Stephanus Müller fik udbetalt sin løn sidste gang den 31. jan. 1766. Dette er ensbetydende med, at hans ansættelse var en helt personlig sag for Frederik V, thi kongen døde i januar 1766.

Intetsteds oplyses, hvortil de producerede planter leveredes. Heller ikke af slotsgartner Døllners ellers meget fyldige kommentarer fremgår oplysninger, der kan fortælle, om planterne blev leveret til plantning i Fredensborghaven. På den anden side ses heller ingen oplysninger om, hvorfra de mange tusind nåltræer, C.C.L. Hirschfeld faktisk ser i god vækst, kom fra.

Fornyet kontakt med Gruttschreiber

14. Atter i 1762 skrev Gram et par gange efter frø og planter, og igen krøb Gruttschreiber udenom.

15. Men 22. jan. 1763 skrev Gruttschreiber derimod til Gram, at majestæten personlig havde udbedt sig at få »hülsensammen« indsamlet. Gruttschreiber tog sig derfor den frihed, at sende disse i en forsejlet sæk til Gram. Samtidig beklagede han, at leverancen var så lille, men dette skyldtes, at disse planter dette år desværre kun havde båret få frugter.

16. 22. feb. takkede hofmarskal A.G. Moltke for de leverede frø og udbad sig af Gram på kongens allerhøjeste ønske en nøje beskrivelse af behandlingen af samme frø, såvel ved såning som ved »oppasning«.

Af korrespondancen i 1763 kan sluttes, dels at frøene blev indsamlet i Gruttschreibers eget distrikt, dels at det drejede sig om en art, kongen ikke tidligere havde dyrket. Desuden kan sluttes, at Gruttschreiber

1756. 3. Andersens for Børgl. Lødder. 1756. 1761.
 mit 176. 17-12-2. und 176. adriep.

Alleruntertänigste Rechnung

Zu Ih. Königl. Majt. alleruntertänigster Diensten
 ist nach mir durch Unterzeichneten so. d. Dan. Jäger
 Amt für ein Lager und anständig anzubehalten
 worden. unalig

1762.

23ten Octobr. ist ein Requision mit 1/2 Sch. Traunjeuniggen
 Ober. Jäger. Minister Jäger von Lagen, von Jäger
 ein Quartale Dan. oder anilshu. Jäger. Daumen
 nach Blarckenberg geschickt und sollt für Forderung
 und Porto bei Hamburg in allen bezahlet. — 6ten 1/2 1/2

1763

28ten Marti für ein dan. Dan. Daumen an Jäger
 Jäger unalig, nach der Zulage N. 1. 6, 1/2

18ten April an Jol. Accise ein Jäger unalig N. 2. 4, 8.

28ten Jäger für Jol. Daumen unalig N. 3. 3, 2.

24ten Mai, dito dito be Jäger N. 4. 5, 10.

..... dito dito laut N. 5. 3, 12

in Summ 15ten 1/2 1/2

Daß ein ein Jäger Jäger Jäger, Jäger und

787

1761. 12. Juni 1761

Fig. 4. Spezifikation over udgifter C.C. von Gram har haft i forbindelse med frøsendinger fra J.G. von Langen. Rigsarkivet.

havde bevoksninger af denne planteart i en sådan alder, at de kunne levere frø. Hvad er da Hülse? Hülse står for *Ilex aquifolium* og Hülsebaum står for *Robinia pseudoacasia*. Det er rimeligt at antage, at bestillingen lød på Kristtorn, da denne er vildtvoksende i Sønderjylland.

Kontakt til J.G. von Langen

17. Af en specifikation over nogle udlæg C.C. von Gram havde haft fremgår, at senderinger af træfrø ankom 28. marts, 18. april, 28. april og 24. maj i året 1763. Bilag 1, 3 og 4 består af kuverter med J.G. von Langens segl, altså må frøene være leveret af von Langen. Udgifterne blev betalt af Partikulærkassen. Naturligvis behøver træfrø ikke at være ensbetydende med nåletræsfrø. (Fig. 4).

18. Yderligere små detaljer peger i retning af, at det fra omkring 1760 var blevet in ved hoffet at dyrke træer. Gisselfelds første overdirektør, Frederik Christian Danne-schiold-Samsøe, der var nært beslægtet med kongen, fredede Quiehaugen til skovop-elskning i foråret 1761.

En Gyntelberg Abel, der altid synes at have haft sans for det lukrative, søgte og fik i marts 1763 tilladelse til at indhegne sin ejendom med det formål at anlægge en plantage.

Sammenkædning

Af artiklen FREDERIK V'S HOBBY: HAVEN VED FREDENS-BORG SLOT ses, at planteskolen Gross Ravensburg ved Nørreport i 1757 leverede 250 nåletræer. I 1758 leverede planteskolen ingen nåle-træer. Men i 1759 leverede den '1000 kleine sammengezogene Tannen'.

Jeg konkluderer deraf, at planteskolen i 1757 havde solgt hele sit lager af nåletræer til kongen, hvorfor den ikke kunne levere i 1758. Der foreligger naturligvis den mulighed, at kongen ikke gjorde nogen bestilling. Men den første antagelse synes bestyrket af, at kongen i 1757 måtte skaffe sig supplerende forsyninger fra Sverige.

Videre konkluderede jeg, at planteskolen for at oparbejde et nyt lager straks, 1758, såede nåletræer. Derfor kunne den i foråret 1759 levere de nævnte 1000 små nåletræer. Disse var så små, at planteskolen fandt det nødvendigt at nævne, at det ikke var dens sædvanlige standard.

Af nævnte artikel ses endelig, at planteskolen havde sin sidste leverance af nåletræer i 1761, men at den fortsatte med at levere løvtræer til kongen.

Hypotese

Jeg opstiller nu den hypotese, at kongen og C.C. von Gram nøje har

iagttaget det her beskrevne hændelsesforløb, hvorefter de er kommet til den konklusion, at når planteskolen kunne fremelske nåletræer af frø, måtte de også selv kunne gøre det.

De satte hurtigst muligt en produktion i gang i 1761, hvilket var det sidste år, de foretog indkøb af nåletræer i planteskolen. Fra 1762 var de selvforsynende.

Hændelsesforløbet

1759 tog kongen i Rentekammeret initiativ til dyrkningsforsøg og C.C. von Gram gik i markedet for frø.

Hurtigt er man blevet klar over, at man ikke havde den fornødne ekspertise, hvorfor man i 1760 besluttede sig for at sende 8 unge, 4 forstfolk og 4 gartnere, ud for at lære trædyrkning. Meget typisk var halvdelen gartnere, thi disse havde i forvejen kendskab til dyrkning af planter.

Derefter synes kongens og skovvæsenets veje at skilles

I foråret 1761 begyndte frøsenderne at strømme ind fra kongens leverandører. I erkendelse af, at skovvæsenet ikke havde erfaring med fremelskning af småplanter, har kongen bestemt sig for at overdrage en gartner at sætte produktionen i gang.

Skovvæsenet

En medvirkende årsag til, at kongen besluttede at overlade arbejdet til en gartner, kan have været skovvæsenets holdning. Af den korrespondance, der foreligger, 1757-62, synes at skinne igennem, at skovvæsenet ikke ønskede at hjælpe kongen og Gram, hverken med unge Rødbøg eller Lind eller frø.

Tilsyneladende har kongen og skovvæsenet ikke arbejdet sammen. Ser man på Oppermanns oplysninger, er det bemærkelsesværdigt, at de frøleverandører, han nævner, ikke er de samme som de, der leverede til kongen. Det er end ikke den samme bankier, der ordnede indkøb og forsendelser.

Oppermanns oplysninger stammer fra Rentekammeret, der stod for statskassen. Skovvæsenet sorterede under denne myndighed. Derfor oplyser han skovvæsenets leverandører. De foran fremlagte oplysninger stammer fra Kabinetskassen, Chatolkassen og Partikulærkammerkassen. Disse kasser dirigerede kongen selv rundt med. De virkede lidt som kinesiske æsker, med hver sin bogholder. Desværre blev derudover store beløb overgivet til betaling af kongens kammertjener Nicolai Jessen, oftest uden specifikation. Dette medfører ret store huller i oplysningskæderne.

Hvorfor opstod det store behov for nåletræer?

Man kan spørge sig, hvorfor opstod det pludselige ønske om nåletræsplantninger. Det synes fra begyndelsen udelukkende at have været en haveinteresse, en hobby.

Årsagen kan muligvis findes i den nye udvikling af havesmagen. Frederik V må have haft et godt kendskab til de haver, der var anlagt i England i første halvdel af 1700-tallet. Hans første dronning, Louise, var datter af Georg II og Caroline, der lod landskabsarkitekten William Kent forestå nyanlæg ved Richmond Lodge. Dronningens moder formede sammen med sin gartner 'the Serpentine' i Hyde Park. Dronningens broder Frederik, prinsen af Wales, var nært knyttet til kredsen om lord Burlington, Kents mæcen, og Richard Temple, Viscount Cobham, der begyndte anlæggelsen af landskabshaven ved Stowe. Kent anlagde haven ved Carlton House for prinsen, 1733. I Kew dyrkede prinsen ivrigt sine botaniske haveinteresser i et landskabeligt anlæg, hvis udformning Kent ligeledes bidrog til.

I England var man begyndt at interessere sig stærkt for vinterhaver, hvorved man forstod haver, der var grønne om vinteren dvs. beplantet med stedsegrøn vegetation. Forholdene i England var dengang de samme som i Danmark. Af vilde stedsegrønne trævækster havde man kun Taks, Kristtorn og Enebær. Kun i Skotland voksede Fyrren vild. Ganske vist indførtes tidligt nåletræer fra fremmede egne, men i første halvdel af 1700-tallet har de ikke været til stede i så store mængder, at de kunne anvendes til større fladeplantninger. Kun de vildtvoksende stedsegrønne vækster har kunnet afgive frø i tilstrækkelige mængder.

Henry Hoare begyndte i 1741 anlægget af landskabet ved Stourhead. En kilde til senere forundring er, at han brugte Fyr og Bøg til beplantning af området. Fyrrene ses tydeligt i hvert fald på nogle af landskabsarkitekten F.M. Pipers tegninger fra 1780. Plantevalget er måske knap så mærkeligt, når betænkes, at Fyr var det nåletræ, Hoare havde lettest adgang til at skaffe sig frø af.

Frederik V's bestilling af kristtornfrø tyder på, at det stedsegrønne også interesserede ham og at han var klar over, at han måtte vælge en vildtvoksende plante, hvis han ville etablere en fladeplantning.

Hvornår begyndte Frederik V at interessere sig for nåletræer?

Esaias Fleischer* skrev 1779, at Frederik V, allerede i sin kronprinstid, 1742-46, på Jægerspris havde ønsket sig et areal tilplantet med Gran.

* Fleischer, Esaias, 1732-1804. 1774 blev han inspektør for arveprins Frederiks Jægerspris. Flittig skribent.

Nogle meget store træer blev under store omkostninger anskaffet fra Sverige, men disse gik alle ud. Et nyt forsøg blev gjort med mindre planter; dette forsøg lykkedes og planterne stod pænt, men med for stor afstand mellem træerne efter Fleischers mening.

C.C.L. Hirschfeld bemærkede denne granplantning, da han besøgte Jægerspris i 1780. Den udgjorde i hans øjne en væsentlig detalje i landskabsbilledet og de smukke fuldkronede træer dannede sammen med ældgamle Ege den rette baggrund for mindestøtterne.

Frederik V's første plantninger havde altså ikke udgangspunkt i såning. Ligesom senere i Fredensborghaven anskaffede han i starten planter.

Det må bemærkes, at Erik Pontoppidan allerede i 1764 i Den danske Atlas skrev: 'Som Elsker af Skov-Vert, haver Deres Kongelige Maje-stæt ogsaa her (Jægerspris, indsat), saavel som ved Fredensborg, under eget høye Opsyn, anlagt adskillige Planteskoler, og seet dem, befordrede til god Fremvert. Et høyst priseligt Oeconomisk Exempel, om hvilket efterkommerne ikke bør være uvidende'. Dette oplyser, at

Fig. 5. Skitse udarbejdet som støtte til forståelsen af C.C.L. Hirschfelds beskrivelse af Fredensborghaven. A.C. Prikkerne antyder nåletræer.

kongen allerede inden von Langens ankomst havde påbegyndt systematisk skovfornyelse.

Hvem var læremesteren?

Man kan spørge sig selv, hvem indgav den unge prins denne interesse. Frederik Ferdinand von Krogh oplyser i *Vaterländische Waldberichte*, 1822, at kongens ceremonimester Victor Christian von Plessen var en ivrig og dygtig forstmand. Allerede inden han blev knyttet til den unge prins Frederiks hofstab, havde han på Hirschholm plantet Folehaven m.m.; som prinsens ceremonimester blev han straks gjort ansvarlig for driften af Jægerspris, hvor vi ved, at prinsen foretog sine første træplantninger.

I den arkivpakke, der rummer aktstykker fra von Plessens administration af Jægerspris, står på bagsiden af et brev 'lærkefrø'. Det var altså noget, han skulle huske.

I 1752 underskrev von Plessen den ordre, hvorefter vildtet blev udjaget af dyrehaven ved Fredensborg. Det er den eneste ordre, jeg har set underskrevet af von Plessen. Kammertjener Nicolaj Jessen har oplyst, at formålet med udjagningen var at opelske skov.

C.C.L. Hirschfeld fortalte, at han 1780 så store 'tänner' i den ældste del af det anlæg i Fredensborghaven, der kaldtes Plessens Plantage. En afdeling af haven Plessen interesserede sig for lige til kongens død. (Fig. 5).

Det synes muligt, at det er ceremonimesteren, der tidligt har bibragt prinsen interesse for at fremelske træer. En senere ceremonimester prøvede den samme form for beskæftigelse, men med mindre held. jvf. Johan von Bülow – kronprins Frederik (VI) – Kronprinsens Plantage.

Konsekvens

Frederik V's interesse for træplantning udviklede sig til en hobby. F.F. von Krogh meddeler, at 2 alen høje fyrreheister fra Sverige blev plantet på et sandet bjerg af hofkavalererne. Formodentlig var det plantningen på Margrethebjerget, hvor C.C.L. Hirschfeld også så store træer. Det kan dreje sig om de 100 fyrretræer Gyntelberg Abel i 1757 bragte fra Sverige.

Efterhånden som haveanlægget på Fredensborg skred frem, synes granplantningerne at være anvendt meget bevidst. Særlig må bemærkes beplantningen i området ved Tusinddalerhøjen (1763), bag Skibsbakken (1764) og mellem Ballonpladserne (1765). Disse områder er beplantet fra det tidspunkt, hvor kongen fik sin masseproduktion af nåletræer i gang.

At nåletræerne endte med at skabe kaos og fordærv, skyldtes, at kongen døde i sidste del af anlægsfasen og at dronningen, Juliane Marie, ikke forstod meningen. En haveidé skal til stadighed korrigeres, efterhånden som væksterne udvikler sig.

Hobbyen udvikler sig til et skovforbedringsprojekt

Da Frederik V sendte de 4 gartnere ud for at lære træpleje, var hovedformålet måske, at få kyndig hjælp til sin hobby. Men efterhånden som han så, at hans planteproduktion blev en succes, er tankerne om en generel skovforbedring formodentlig begyndt at udvikle sig hos ham og hans rådgivere.

I midten af 1700-tallet havde skovenes forfald i hele Europa udviklet sig til et stort problem. C.C. von Gram deltog meget ofte i kongens taffel. Under middagen har man sikkert vendt og drejet dette aktuelle problem. Herom vidner den kendsgerning, at ikke kun kongen arbejdede med problemet. Hans generalpostdirektør og slægtning, F.C. Danneschiold-Samsøe, foretog systematisk udsåning af Eg i sin dyrehave og fredede og hegnede områder med skovopelskning for øje på Gisselfeld. Ved hans død, 1778, var resultaterne af hans arbejde en kilde til stor beundring.

Af den forskning, der er foretaget omkring den Gram-Langenske Forstordning, fremgår det klart, at det var Frederik V's personlige interesse, der drev værket. Da kongen døde, fik Rentekammeret held til at stoppe projektet.

Om Lærk

Om Lærk fortalte Fleischer, at han ved Jægerspris havde træer, der var nogle og tyve år gamle. Han mente, at der derudover kun fandtes så gamle træer ved Fredensborg. Det må deraf slutes, at en del af de store mængder af lærkefrø kongen indkøbte i løbet af 1761 og 1762 og muligvis nogle af de 40 importerede Lærketræer, er bragt til Jægerspris og opelsket der. 'I Anders Størs Plantage findes Ege, Bøge, Graner, Lærke, Ypern i smuk Vækst', skrev Fleischer, 1779. (Fig. 6).

Oppermann skriver: 'Muligt er det, at von Langen, før han vendte hjem fra Norge til Tyskland, har bragt os de Lærke, som Fleischer omtaler fra Jægerspris og Fredensborg'. Dette er formodentlig hermed korrigeret.

Konklusion

Det må erkendes, at det kun har været muligt at finde én konkret oplysning om leverance af »tannensammen«, under pkt. 6. Men med i

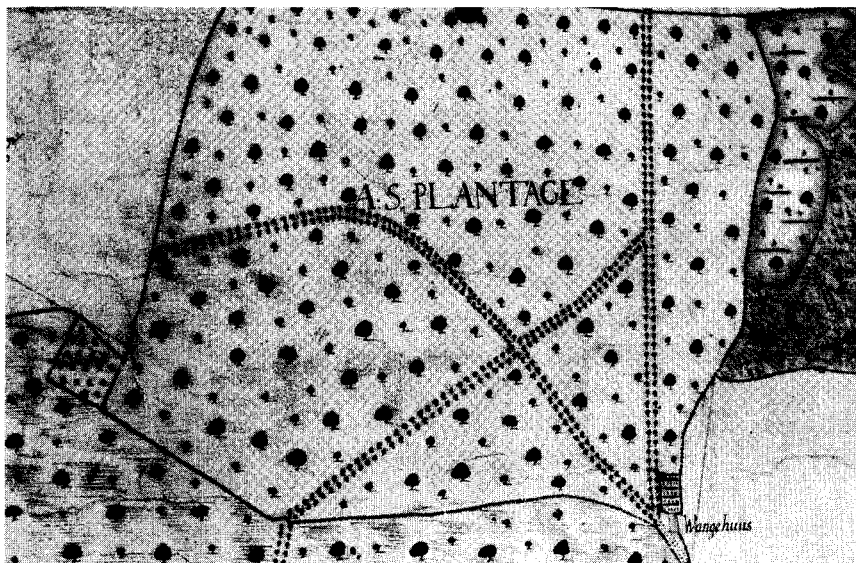

Fig. 6. Planen viser Anders Stærs plantage i Jægerspris, 1772. Stedet er beliggende nord for Jægerspris slot. Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm.

spillet var den Gÿntelberg Abel, der altid kunne skaffe alting, og kammertjener Nicolaj Jessen, der foretog udbetalinger uden kvitteringer. Derfor kan frø være skaffet på mindre autoriseret måde; f.eks. havde Gÿntelberg Abel en ejendom i Sverige. Det var derfra, han i 1757 hentede Fyr- og Granplanter.

Man må tro, at kongen har ladet fremstille andet end Lærk i det produktionsapparat, han havde stillet på benene i Asminderød. Derfor taler, at det netop er i Fredensborghaven, man finder de mange tusind stedsegrønne nåletræer.

Efterhånden som planteproduktionen har taget form og er blevet en succes, har kongen og hans rådgivere fået vished for, at skovrejsning ved frøformering kunne praktiseres i Danmark. Derefter har de besluttet sig for at indkalde en ekspert fra udlandet for at sætte projektet op i en større målestok.

Sært er det måske at erkende, at havehobbyen var igangsætteren for moderne skovbrug.

PRIMÆRKILDER

Rigsarkivet

Rentekammeret

333.449, Om Granfrø fra Tyskland, 1748-83 bilag 26, 27, 28, 29, 30, 31.

333.228, ang. Skov- og Jagtvæsen, andet læg bilag 56, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 73, 82.

332.349, Danske Overjægmester protokoller 1763-64.

221.122, Relations og Resolutionsprotokoller for Danmark, 1759.

Partikulærkammer 39, Bilag til Regnskaber 1764, bilag 1356.

Partikulærkammer 46, Chatolkassen, Bilag til Regnskaber 1761, bilag 440. 1762, bilag 35 og 46.

Partikulærkammer 43, Cabinetkassen, Bilag til Regnskaber, 1761-64 og 1765-67.

1761: bilag 75. 1762: Lit. Y, AE, AF, AK, AT, EP, EQ, ES, EW, FH, FL, GK. 1764: AO, AZ, I og II, 1765: AZ og DH. 1766: B og E.

Partikulærkammer 42, Cabinetkassen, Regnskaber 1759 og 1761.

Partikulærkammer 9, Resolutionsprotokoller 1761 og 1762.

Følgende arkiver i Rigsarkivet er gennemgået uden at finde oplysninger af interesse:

Partikulærkammer 39, Bilag til Regnskaberne, 1757-66.

Partikulærkammer 9, Resolutionsprotokol, 1759-1763.

Partikulærkammer 42, Cabinetkassen, Regnskaber, 1759, 1762 og 1766.

Partikulærkammer 43, Cabinetkassen, Bilag til Regnskaber, 1759-66.

Partikulærkammer 44, Chatolkassen, Regnskaber, 1757-63.

Partikulærkammer 46, Chatolkassen, Bilag til Regnskaberne, 1757-1763.

Partikulærkammer 16, Koncept Forestillinger og Breve, 1756-86.

Partikulærkammer 23, Correspondance Protokol, 1757-61 og 1762-64.

Partikulærkammer 21, Indkomne Breve, 1756-59, 1760-61, 1762-63.

Overhofmarskallatet, IG 3d, Forskellige Hofholdningssager 1742-64.

Overhofmarskallatet, G 4, Originale Breve og Koncepter 1731-74.

Overhofmarskallatet, G 6, Tryksager.

Hofmarskallatet Q 13, Dage Journal.

LITTERATUR

Christensen, Annie, 1981: 'Frederik V's hobby: Haven ved Fredensborg Slot', Meddelelser fra Havebrugshistorisk Selskab, nr. 11, 35-50.

Fleischer, Esaias, 1779: Forsøg til en Undervisning i Det Danske og Norske Skovvæsen.

Hirschfeld, C.C.L., 1780: Theorie der Gartenkunst III, Leipzig.

Hyams, Edward, 1971: History of Gardens and Gardening.

Laumann Jørgensen, E. & P. Chr. Nielsen, 1964: Nordsjællands skove gennem 200 år. Rhodos.

Oppermann, A., 1922: Skovfyr i Midt- og Vestjylland. Det forstlige Forsøgsvæsen. København.

- Oppermann, A., 1923: Dyrkning af Lærk i Danmark. Det forstlige Forsøgsvæsen. København.
- Pontoppidan, Erich, 1764: Den danske Atlas eller Kongeriget i Danmark, Tomus II, København.
- Siren, O., 1947: Kinas Trædgårde, (heri gengivet F.M. Pipers tegninger).
- Vaterländische Waldberichte, 1820-22, Vol I-II. Altona.

SUMMARY

Having realized the wish of both Henry Hoare and the king of Denmark Frederik V to include evergreens in their wintergardens it seems necessary to admit that they got into the same problem. Both England and Denmark in their native flora had only *Taxus baccata*, *Ilex aquifolium* and *Juniperus communis* to choose from.

So Henry Hoare took to *Pinus sylvestris*, wild in Scotland, whereas the Danish king had to use *Picea abies*, and perhaps *Pinus sylvestris*, wild in Sweden and Norway. Frederik V did start up a massproduction, which eventually led into the renovation of the Danish forests.

ARBORETPLANER OMKRING 1760

af

Peter Wagner

Botanisk Centralbibliotek,

Sølvgade 83, Opg.S. 1307 København K.

ARBORETUMPLANS ABOUT 1760

Key words: Arboretum, agronomics, forestry, Botanical Garden, Denmark.

Den voldsomme landbrugskrise i 1730'erne, der fulgte efter den finansielle katastrofe, som Store nordiske Krig udviklede sig til, satte sig dybe spor i de følgende 40 års økonomiske politik. Dobbeltmonarkiets store afhængighed af udenlandske konjunkturer var, ligesom den store afhængighed af udenlandsk kapital, blevet meget betydelig.

Da Christian VI i 1730 overtog styret efter sin fader, Frederik IV, arvede han også problemerne.

Den møntkrise, der havde udviklet sig som følge af den underlødige mønt, der var blevet slået i sidste del af krigen, behandlede han overordentlig håndfast. Da hamborgerne fastholdt en for lav kurs for den revaluerede mønt, og nægtede at lade dansk og hamborgsk kurant cirkulere jævnsides, forbød han import fra Hamborg til kongerigerne, hertugdømmerne og grevskaberne, og blokerede Hamborgs havn ved at sende flåden derned. Det hjalp, og i 1736 blev der indgået et for kongen tilfredsstillende forlig. Det var altså ikke mangel på beslutsomhed, der var årsagen til, at det tog længere tid at afhjælpe det andet problem, den svage økonomiske struktur. Dels manglede, som før nævnt, kapital, dels vidste man meget lidt om rigernes økonomi og handel. For at afhjælpe dette genoprettedes, ligeledes i 1735-36, General Landets Oeconomie og Commerce Kollegium. Under dette Kollegium sorterede store dele af rigernes økonomi, mønt, told, handel, industri, minedrift, skovbrug, befolkningsstørrelse etc. Det var tænkt som et organ for økonomisk samordning og udvikling, og kom også til at fungere som statistisk kontor, idet en af dets første opgaver blev at finde ud af, hvor stor handelen og produktionen i rigerne egentlig var.

En af de ledende i kollegiet blev Otto Thott (1703-1785), som på sin dannelsesrejse i 1720'erne havde stiftet bekendtskab med de dengang moderne økonomiske strømninger i Europa, således som de doceredes af tidens statsteoretikere, som f.eks. Thomasius og Christian Wolff. I en meget lang indberetning fra 1735 opridsede han rigernes økonomiske situation og de udviklingsmuligheder, der efter hans mening var. I

disse »Allerunderdanigste uforgribelige Tanker om Commerciens Tilstand og Opkomst« (1) fremsætter Thott et forslag til en samlet økonomisk politik, og de tanker, han gjorde sig til talsmand for, blev faktisk grundlæggende i de følgende 35-40 års politik.

I overensstemmelse med den på den tid herskende udgave af merkantilismen – kammeralisme kaldet – anså han landbruget for at være det væsentligste erhverv; det råvareproducerende landbrug og manufakturer var nødvendige forudsætninger for handelen. Thott udtrykker det sådan, at landbrug og manufaktur er »ligesom to Arme uden hvilke intet Kommercium kan røre sig«. Bondens arbejde lægger grunden til et lands velstand; på det hviler borgerens næring og købmandens handel.

I sin indgående behandling af landbrugets problemer nævner Thott, som årsager til krisen, svigtende afsætning inden- og udenlands, konkurrencen fra Slesvig, mangelen på arbejdskraft herunder afvandringen fra landet samt det allerede nævnte kapitalmangel-problem. Thott var klar over, at afsætningsproblemerne for størstedelen skyldtes konjunkturer i udlandet, som vi ikke selv var herrer over; en omlægning af landbrugsproduktionen var på længere sigt den eneste og sikreste vej ud af krisen.

Dette er ikke stedet, at gå ind på Thotts tanker i almindelighed, jeg vil blot nævne, at han blandt råstofproblemerne nævner nødvendigheden af opdyrkning af hederne og forbedring af skovvæsenet, (han var bekymret over import af tømmer og navnlig af det dyre brændsel) samt omlægning af driftsmetoderne i landbruget.

Thott gør i bedste kammeralistiske tradition opmærksom på, at forskning og uddannelse er nødvendig, hvis metoderne skal forbedres: »at befordre nøttige Videnskaber, saa som *Mechanique* og *Physica experimentalis*. Disse Videnskaber er ej alleene høist nødvendige for Landvæsenet og Navigation, mend endog for Manufacturer ... Derfor var een fremmed Professor i disse Videnskaber høyst nøttig at indkalde ... Det var og meget got, at der vare publique Danske Skoler, hvor unge Folk, som ej egentlig ville studere, kunde i Moders Maal ej alleene lære at regne og skrive, men endog *Geometrie*, *Mechanique* og dend nøttige *Physique*«. Her fremsætter Thott altså forslag om teoretisk undervisning i disse fag såvel for de universitetsstuderende som for praktikere uden lærde aspirationer.

Der var ikke midler til at gennemføre disse planer i Christian VI's tid, men sønnen, Frederik V's ministre fik chancen i 1750'erne.

Mærkelig nok tog universitetet selv det første skridt. I 1750 sendte man Georg Tycho Holm for legatmidler til Uppsala for at studere den moderne naturvidenskab hos den store Linné. Botanikken havde på

det tidspunkt status som økonomisk mirakelmiddel omtrent som bioteknologi har det i dag.

I 1752 indkaldte Bernstorff den unge læge og kammeralist Georg Christian Oeder til et professorat i botanik ved Københavns Universitet. På grund af universitetets finansieringsform var det ikke muligt at ansætte ham, medmindre midler tilførtes udefra; da han i sin tiltrædelsesdisputats kom til at repræsentere andre anskuelser vedrørende nervefunktioner end de ved universitetet herskende, blev disputatsen forkastet, og Oeder som følge heraf ikke ansat. Det botaniske projekt blev derfor startet for Kongens egen regning, og de kongelige botaniske anstalter ved Amalienborg blev oprettet. Udenfor Frederiks Hospital blev en grund udlagt til to botaniske haver og drivhuse blev bygget. Samtidig blev Oeder sat til at udarbejde en plan for anstalterne. Denne plan var færdig i 1754 (2).

Der skulle anlægges en urtehave til undervisningsbrug; denne undervisning skulle i sommerhalvåret finde sted 4 gange om ugen for Liebhabere (altså ikke alene for universitetsstuderende), om vinteren skulle der holdes forelæsninger; ekskursioner kunne arrangeres om det ønskedes. Der skulle anlægges et bibliotek med almindeligt udlån (det var allerede sket i 1752 (3)), der med tiden skulle udvides til at omfatte naturvidenskab i al almindelighed. Embedsmænd, der lagde sig efter studiet af botanik og naturvidenskab skulle have fortrinsstilling ved embedsbesættelser, og der skulle udgives et værk over alle planter i rigerne, deres nytte og skade (det blev til *Flora Danica*) og specielt skulle i samarbejde med Frederiks Hospitals medicinske overlæge, anstilles forsøg med indenlandske droger (for at spare import af dyr medicin). For at gøre kendskab til botanik som praktisk videnskab mere udbredt, skulle der ansættes professorer i økonomi ved universitetet og ved det nylig genoprettede ridderlige akademi i Sorø, der var en slags forvaltningshøjskole. Slotsgartnere på de kongelige slotte skulle inddrages i arbejdet og anstille forsøg. Forstbetjentene skulle naturligvis dels medvirke, dels bedre uddannes. Endvidere skulle embedsmænd i kolonierne meddele oplysninger om disses naturrigdomme.

Det videre arbejde med planerne trak i langdrag, da Oeder blev sendt til Norge for at samle planter og sende rapporter hjem om næringsliv m.m. Da han sendte en udvidet plan til København i 1756, blev den forelagt Linné, som for de botaniske deles vedkommende anbefalede den, men tilføjede, at både zoologi og mineralogi ikke kunde undværes, da man ikke isoleret kunde dyrke eet af naturens 3 riger (4). Det passede for så vidt i Oeders planer, som det i 1754 havde været hensigten, at han også skulle undervise i mineralogi. Nu bevir-

kede Linné's forslag, samt formentlig de højkonjunkturer, der opstod som følge af Den preussiske Syvårskrig, at planerne blev udvidet. I 1757 nedsattes en kommission til at undersøge de botaniske anstalter nærmere, og samtidig nedsattes Kommissionen til Landvæsenets Fremtarv og Nytte. Samspejlet mellem disse to kommissioner er aldrig blevet undersøgt, men at de påvirkede hinanden, kan der ikke være tvivl om. For de botaniske anstalters vedkommende blev det besluttet at udskille en del af aktiviteterne og henlægge dem til et dertil oprettet Naturalie Cabinet på Charlottenborg. Her ansattes to professorer, een i *Historia naturalis* (nærmest lig mineralogi og bjergværksdrift), nemlig Peder Ascanius, og een i *Oeconomie* (eller Huusholdning, som det også blev kaldt), det blev den tidligere omtalte Linnéelev Georg Tycho Holm (5). Cabinetets funktioner blev fastlagt i en fundats af 31. marts 1759, men mest nøjagtig besked om, hvad undervisningen skulle omfatte, får man i instruksen til professorerne. I den for professor *oecomiæ* af 14. maj 1759 (6) ses i § 1, hvad der skulle forelæses over i vinterhalvåret, nemlig private »Huusholdnings Videnskaberne«:

Landhuusholdningen, dvs. ager og engdyrkning, jordarternes beskaffenhed og blanding, om redskaber i landbruget og om pløjning, saaning, harvning, høst og gødsning m.m.

Om husbygning paa landet, stuehuse, maltkældre, stald- og fæhuses bedste indretning, vandforekomster m.v.

Fævling og røgt, saasom om schæfferiers, stutteriers, oxestallnings, hollænderiers bedste indretning, og:

Plantning af humle, hør, hamp, rapsaaed, farveurter, tobak m.v., om rette omgang med levende gærder. Hvad der bør i agt tages ved saavel vilde som have frugt træers plantning, hvilke slags træer og urter bør plantes paa Norges fjelde, og hvilke paa jyske heder etc. Hvilket alt i værk stilles efter foregaaende aftale med Professore Botanices. Endvidere forelæses om fiskeri og jagtvæsen, om fabrik og manufakturvæsen og om handel.

Det var med andre ord en hel lille landbohøjskole man havde planlagt. Oeconomiprofessoren skulle altså samarbejde med botanikprofessoren, bl.a. om frugt- og skovtræer, deres plantning, pleje og nytte. Nu var haven ved Amalienborg en urtehave, men allerede i sit første udkast fra 1754 havde Oeder foreslået en udvidelse ved at købe den ved siden af liggende mølle.

I det af Oeder og hans medkommitterede ved de botaniske anstalter i 1760 indleverede udkast til et reglement (7) (4. del § 9) nævnes, at der i haven ikke er plads til træer, derfor »skal professoren og gartneren udsøge og foreslaa et bekvemt sted i eller uden for byen, hvorpaa der kan oprettes et Arboret, eller samlingssted for saadanne træer og

buske, som kan overleve i fri luft i vort klima«. I det betydelig kortere reglement, som Kongen approberer som et midlertidigt reglement, den 17. januar 1761 (8), er sagen behandlet lidt anderledes. I § 17 står der, at da haven ved siden af de egentlige urter »ikke vil kunne rumme træer og store stauder, saa kan med tiden indrettes et Arboret for saadanne, som i fri luft kan taale vort klima, og Hans Majestæt vil herom til sin tid allernaadigst bestemme det nødvendige, som vil blive ham forelagt«. Der var også planer om opformering af de planter, der havde særlig interesse. I udkast til reglement fra 1760 står (i 4. del § 7), at hvis planter skal dyrkes i større antal, fordi de er interessante i medicinen eller i privat eller landøkonomien, enten fordi deres (medicinske) egenskaber skal undersøges, eller fordi der skal anstilles forsøg med dyrkning af dem, eller fordi frø eller rødder af dem skal sendes til forstandige gaardejere i Kongens lande, for at de kan gøre forsøg med dem, hver paa sit sted, saa maa Hans Majestæt lade anvise et bekvemt sted inden for eller uden for byen, hvor denne opformering kan finde sted. I det kortfattede, af Kongen approberede reglement er det blevet til (§ 50): »Hvad plantagevæsenet angaar, og det sig derved befindende slægtskab mellem den botaniske anstalt og den oekonomiske del af Charlottenborg anstalten, saa vil Hans Majestæt til passende tid nærmere aabenbare sin allerhøjeste villie«.

Nu blev denne del af planerne for de botaniske anstalter ikke til noget, og grunden giver Over Hof Marschallen, A.G. Moltke, i sin indstilling til Kongen i december 1760 (9). Han skriver nemlig, at et sådant Arboret vil »sætte Deres Majestæt i nye forpligtelser og omkostninger. Kommer tid kommer raad, og Deres Kongelige Majestæt har saa mange gartnere og haver, at man altid der kan gøre forsøg, uden at have nødig med store omkostninger at anlægge og vedligeholde nye haver uden for byen«. Derfor åbenbarede Hans Majestæt ikke senere nogen »villie« desangående.

Det var jo også, hvad Oeder selv havde foreslået i sit første samlede udkast fra 1754. Man kan af regnskaberne se, at der blev indkøbt træer til den botaniske have i 1760'erne. Haven blev i øvrigt ikke færdig før den blev sparet væk i 1770. Et egentligt Arboret blev som bekendt først indrettet i 1799, og da i en ganske anden sammenhæng (10). Der er dog en spinkel forbindelse mellem de to Arboreter. Oeders gartner hed Voigt, og var broder til slotsforvalteren på Frederiksberg. Denne sidste var medlem af den kommission, der planlagde og anlagde Arboretet i Charlottenlund.

LITTERATUR

- (1) Thott, Otto, 1983: *Allerunderdanigste uforgribelige Tanker om Commerciens Telstand og Opkomst i: Kristof Glamann og Erik Oxenbøll: Studier i dansk merkantilisme. Omkring tekster af Otto Thott. Københavns Universitet, Institut for økonomisk historie. Publikation nr. 28. Akademisk Forlag. København.*
- (2) Udateret, i Oeders hånd. Bregentved Arkiv.
- (3) Kgl. Resolution af 3. oktober 1752. Kopi i Bregentved Arkiv.
- (4) Brev fra Georg Tycho Holm til A.G. Moltke dateret Stockholm 23. september 1756. Bregentved Arkiv.
- (5) Hansen, Holger, 1915: *Natural- og Husholdningskabinetet på Charlottenborg. Historiske Meddelelser om København, Bind 5 Hæfte 3. København, p. 181-201.*
- (6) Flere udkast i Bregentved Arkiv.
- (7) I Bregentved Arkiv.
- (8) I Bregentved Arkiv.
- (9) I Bregentved Arkiv.
- (10) Christensen, F. Günther, 1976: *Viborgs Arboret i Charlottenlund. Historiske brudstykker. Dansk dendrologisk Årsskrift Bind 5 Hæfte 3. København, p. 32-45.*

SUMMARY

The agricultural crisis in the 1730'ties exercised great influence on the financial politics in the following 40 years. In 1735 an influential civil servant Otto Thott suggested, that a change in agricultural production was necessary, as the foreign market would no longer buy the traditional products. To change and improve agriculture and forestry education was necessary. Thott therefore suggested, that modern sciences should be taught not only at the university but also in schools.

The plans were to some extent carried out in the 1750'ties. Botany was in fashion and the young German medical doctor and botanist Georg Christian Oeder was called in. Due to opposition from professors and students at the university, Oeder was not employed there, but a royal botanical institute at Amalienborg was erected and Oeder commissioned to draw up plans for its functions.

The plans were finished in 1754: A botanical garden and a public library should be established, public lectures and excursions be arranged; civil servants be encouraged to study natural sciences, illustrated descriptions of plants in the kings lands edited (that part was edited as *Icones Floræ Danicæ*) and indigenous medicinal plants investigated and used. Chairs in economy should be erected at the university and

the Academy at Sorø, gardeners at the Royal gardens, foresters and civil servants in the colonies should cooperate with collection of vegetable products and experiments. The plan was submitted to Linnæus, who suggested, that geology and zoology should be included in the undertaking. As a consequence a Natural Cabinet was established at Charlottenborg 1759 with two chairs, one in geology and mining and one in husbandry. The latter comprised agriculture, forestry, gardening, fruitfarming, fishing and hunting. The professor should cooperate with the professor at the botanical institute on fruitfarming and forestry. The botanical garden at Amalienborg was a herb garden, so Oeder now suggested in a draft of regulations 1760, that an arboretum should be established in which exotic trees and bushes could be tested, and plants of interest in medicine and agriculture be propagated for cultivation experiments, medicinal experiments or for (free) distribution among farmers. In the regulations approved by his Majesty in 1761 these suggestions have disappeared. The reason for this is given in a recommendation submitted by the Lord Steward A.G. Moltke about the plans: they will inflict on his Majesty new obligations and expenses, and the experiments could be carried out by the many gardeners and foresters in his Majesty's service. This was actually what Oeder had suggested in his first draft from 1754. The plans for an arboretum were never carried out. The botanical garden was transferred to the university in 1770. What is left is the botanical library, today also a part of the university, and the *Icones Floræ Danicæ*.

Beretning for 1987

Der har i årets løb været afholdt 4 foredrag og 7 ekskursioner.

Generalforsamlingen fandt sted den 30. marts og i tilknytning hertil, viste Find Günther Christensen lysbilleder fra og fortalte om ekskursionen til Portugal og Spanien i 1986.

Den 27. april var der lysbilledforedrag af Søren Ødum om »Resultater af de senere års arboret- og skovplantningsforsøg på Færøerne og Grønland«.

Direktøren for Kornik Arboretet i Polen, Wladyslaw Bugala, holdt en gæsteforelæsning den 3. juni om Populus, slægtsskabsforhold og forædling. Til denne forelæsning var foreningens medlemmer indbudt.

Julemødet fandt sted den 14. december og her holdt landskabsarkitekt Aksel Jørgensen foredraget »Kina-Tibet, dendrologiske indtryk« med lysbilleder.

Ekskursionsvirksomheden blev indledt den 30. maj, hvor foreningen var indbudt til at deltage i Dansk Botanisk Forenings ekskursion til den forstbotaniske have i Århus. – Samme dato holdt Arboretet i Hørsholm åben dag.

Den første juni var der aftenekskursion til Landbohøjskolens have under ledelse af Helge Vedel.

Søren Ødum tog sig af ekskursionen til Bornholm den 27. og 28. juni og den 19. sept. forestod skovrider E. Laumann Jørgensen en ekskursion til Vestskoven og Ole Rømer museet.

Den 10. oktober blev der om formiddagen afholdt ekskursion til Bregentved park under ledelse af Find Günther Christensen og om eftermiddagen besøgte Herluf Sørensens righoldige have i Dalby. – Den 17. oktober var der igen åben dag i Arboretet, Hørsholm.

På foreningens vegne takker jeg foredragsholdere og ekskursionsledere for deres gode indsats og ekskursionsværterne for deres store gæstfrihed.

Foreningen takker ligeledes Undervisningsministeriet for tilskud af tipsmidlerne på kr. 5.000.

Ved årets udgang havde foreningen 362 medlemmer.

Helge Vedel

Artikler i Dansk Dendrologisk Årsskrift trykkes nu med engelske titler samt key words efter forslag fra lic.agro. Finn T. Sørensen, Det Veterinær- og Jordbrugsfaglige Dokumentationscenter.

Dansk videnskabelig jordbrugslitteratur indekseres til FAO's internationale jordbrugsdatabase AGRIS. Der er således i de sidste 13 år lagt næsten 20.000 danske dokumenter ind i denne database.

Ved indlægningen i databasen tilføjes en række engelske emneord (key words, kontrollerede ord), der dels giver en beskrivelse af dokumentets indhold og dels gør genfindning af relevante dokumenter lettere. Disse engelske emneord hentes fra en thesaurus AGROVOC til AGRIS databasen.

Nogle videnskabelige tidsskrifter har allerede ved trykningen af deres artikler indføjet disse emneord i et særligt felt, hvilket gør det lettere at indlægge den pågældende reference i databasen AGRIS. Det øger artiklens internationale værdi, når der er engelsk titel, engelske emneord og engelsk abstract til artiklen.